

הלכות תפלה סימן קלד

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק ה]

כמו בתפלת שמונה עשרה שאומרים אותו בלחש⁵.

ואשה בימי ראייתה, כתב לעיל (סי' פח ס"ק ז) שלא תסתכל על ספר התורה בשעה שמגביהים אותו להראות לעם.

ובשעת הגבהת הספר תורה, כתב בשעה צ' לקמן (סי' קמו ס"ק יח) בשם הא"ר שמחוייבים הכל לעמוד אף שהיא ברשות אחרת, וטעמו שהרי הוא מגביה להראותה לעם ומחוייבים לכבדה.

[משנ"ב ס"ק יב]

ולומר 'זאת התורה'¹⁰.

10) ומנהג העולם על פי סידור השל"ה והיעב"ץ לומר 'זאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל' ולסיים 'על פי ה' ביד משה'. מאידך בספר שערי רחמים (הלכות שבת ספ"ו הע' ד) כתב, שהג"ח מוואלווין פקפק על זה, משום שאין להתחיל באמצע פסוק, ולדעתו נכון לומר מתחילת הפסוק (במדבר ט כג) 'על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו את משמרת ה' שמרו על פי ה' ביד משה'.

[משנ"ב שם]

ואין לומר 'זאת התורה' רק נגד הקב"ה של הספר-תורה [אחרונים]¹¹.

11) ונוהגים להצביע לכיוון הספר תורה בשעת הגבהתו ולנשק האצבע. וכתב הגר"ח קניבסקי (תשובות הגר"ח, או"ח שאלה עז) שמקור המנהג הוא מהגר"ח פלאג'י, והוא כתב שם להצביע עם האצבע, ולא כמו שנוהגים להצביע עם הזרת.

[משנ"ב ס"ק יג]

אומר השליח-צבור וכו'¹². "ברוך שמה" (13) בשעת הוצאת הספר-תורה¹⁴, בין בחל בין בשבת¹⁵ וכו', וצריך להגביה תורה שלש פעמים דהנה בשעה שאומר "שמה" (16) וגו' "אחד" וגו' "גדל" וגו'¹⁷.

12) וכשמוציאים את ספר התורה מארון הקודש, כתב הערוך השלחן (סי' רפב ס"א) שלא יוציאו השליח ציבור עצמו, אלא יכבדו לאחר שיוציאו ומסרנו לשליח ציבור, שבכך יש יותר כבוד לספר התורה, וכן כתב השערי אפרים (שער י בפתחי שערים ס"ב) בביאור דברי המטה משה.

13) ואף שאסור לאדם לשאול צרכיו בלשון ארמית, כמבאר בשו"ע לעיל (סי' קא ס"ד), ביאר המשנ"ב שם (ס"ק יט) שכיון שיברך שמה: נאמר בציבור, אפשר לאומרו בכל לשון, וכמו שכתב השו"ע שם שבציבור אפשר להתפלל בכל לשון, וראה מה שכתבנו שם.

14) ומדויק בלשון שיש להוציא את ספר התורה, וכשהספר בידו בעוד הארון פתוח אומרים 'ברוך שמה', ולא יאמרו בעוד שהספר מונח בארון, וכן כתב המטה אפרים (סי' תריט סמ"ח), והוסיף בספרו שערי אפרים (שער י ס"א) שיש להתחיל לאומרו בשעה שמוציאים את ספר התורה מהארון, ובשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סי' ע אות ט) כתב, שמלשון הוזהר (פר' ויקהל דף רז, א) "אמר רבי שמעון, כד מפיקין ספר תורה וכו' ואבעי ליה לבר נש למימר בריך שמה", משמע קצת שיש לאומרו לאחר שהוציאו את ספר התורה מהארון, אך אין למחות בנהוגים לאומרו קודם לכן, מאידך, הכפ החיים (פלאג'י, סי' כח ס"ק עד) כתב שאפשר להתחיל לאומרו כשספר התורה עדיין בארון הקודש, ובספר דרכי חיים ושלום (אות קצו) כתב לאומרו קודם הוצאת ספר התורה מארון הקודש.

ואם האריך באמירת 'והוא רחום' והציבור התחילו כבר לומר 'ברוך שמה', כתב בספר יסוד ושו"ע העבודה (שער ה פ"ח ד"ה בריך שמה) שראוי להפסיק ולומר עם הציבור 'ברוך שמה'.

המשך במילואים עמוד 3

[משנ"ב ס"ק ח]

ועין לקמה בהג"ה שמהגנו לעשות ההגבהה אחר הקריאה⁶.

6) וטעם הדבר ביאר השיירי כנסת הגדולה (הגהות ב"י אות ב), שהוא מפני שהמון העם טועים וסבורים שראיית ספר תורה עדיפה וחשובה מהקריאה, ולכן כדי שיתעכבו שם וישמעו קריאת התורה, קוראים תחילה ורק אחר כך מראים את הכתיבה.

[משנ"ב ס"ק ט]

יקיף מן-התורה לדרום, כמו שכתוב בסימן קכח לענין פהנים⁷.

7) שכתב שם שפונים לצד ימין, וכמו שאמרו בגמ' (יומא נח, ב) כל פינות שאתה פונה לא יהא אלא דרך ימין.

ואופן הקפת הספר תורה להראותו לציבור, דייק בשו"ת משנה הלכות (ח"א סי' קג) מלשון השו"ע שאינו עושה סיבוב שלם, אלא מסובב הספר תורה ומראה לעם שבימינו ואחר כך לעם שבשמאלו, אולם דעת שו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' כו) שמצוה לכתחילה לנהוג כתשובת ה'באר שבע' הסובר שעושה היקף שלם ממזרח לדרום, וכן נהג החזו"א (ארחות רבנו ח"ג עמ' רטז), אלא שבסיום ההקפה המשיך לצד ימינו מעט וחזר.

ואם הקהל מתקרבים לספר תורה [כמו שיש הרבה המרדקים לעשות כן], כתב בשו"ת שבט הלוי (שם) שאינם צריכים כלל להקיף בסיבוב, משום שעיקר המצוה בהגבהת הספר תורה הוא להראות את הכתב לכל הקהל ולא הסיבוב, וכשמתקרבים הקהל לראות, כבר מקיימים את עיקר המצוה. ומ"מ, מי שמקיף דרך סיבוב, בוודאי מצוה גמורה לסובב כדרך שביאר המשנ"ב כאן.

[משנ"ב ס"ק י]

לראות קשמוציאין ומקניסין הספר-תורה⁸.

8) וכשספר התורה עובר לפניו, כתב לקמן (סי' קמט ס"ק ז) שילווה אותו עד הבימה, וכן כשמוציאים את ספר התורה ילווה אותו עד למקום שמצניעים אותו שם.

[משנ"ב ס"ק יא]

לראות הקב"ה⁹.

9) וכתב הרמב"ן (דברים כו כו) על הפסוק "אורז אשר לא יקים את דברי התורה הזאת", וז"ל: "ולי נראה על החזן שאינו מקים ספר תורה על הציבור להראות פניו כתיבתו לכל וכו', שמצוה לכל אנשים ונשים לראות הכתב ולכרוע", עכ"ל. וכתב בשו"ת חתם סופר (יו"ד סי' רעו) שלפי הרמב"ן חיובו קרוב לדאורייתא, אבל הברכי יוסף (שיו"ר ברכה אות ב) כתב שאינו אלא אסמכתא, ולכן אם חושש שמא יפול אין צריך להגביה. וראה לקמן (סי' קמו ס"ק ז) שכתב שאין לכבד במצות הגבהה למי שידי רותתים הרבה או לזקן ותש כח, כי אין לו כח להחזיקה זמן מה כלפי העם שיוכלו להסתכל היטב.

ומעיקר הדין אין צריך לפתוח ולהגביה במקום הקריאה דוקא, ולכן כתב השערי אפרים (שער י סי"ד) שבמקום שאין אנשים בעלי כח, והקריאה בתחילת ספר בראשית או בסוף ספר דברים, ויש חשש שמא יפול ח"ו הספר תורה, אפשר לגלול לאמצע הספר ולהגביה.

הלכות תפלה סימן קלד

טז באר הגולה

ב מסכת סופרים
והרמב"ם
התורה
בפרשת
כי קבוא

אָבֿל אומרים אותו (3) (ה) בלחש. ומה שנוהגים להתרבות בתחנונים בשני וחמישי, משום שהם (ו) ימי רצון, ולכן נוהגין גם כן (ג) (ז) להתענות בהם (טו): **ב** (ח) **מִרְצָה** (ט) **פְּנֵי מִתִּיבַת** (ד) **סִפְרֵי-תוֹרָה** לַעֲם הָעוֹמְדִים לִימֵינוּ וְלִשְׁמָאֵלוֹ, וּמִתְחִיזוֹ לִפְנֵינוּ וּלְאַתְרֵינוּ, (י) **שְׁמִצּוֹה עַל כָּל אֲנָשִׁים וְנָשִׁים** (יא) **לְרֹאוֹת הַקֶּתֶב וְלִכְרַע** (יב) **וְלוֹמַר** (יג) **וְזֹאת הַתּוֹרָה וְגו'**, **תּוֹרַת ה' תִּמְיָמָה וְגו'**: הגה ונהגו לעשות כן אחר שקראו בתורה. אָבֿל כְּשֶׁמוֹצִיאִין אוֹתוֹ (יג) אוֹמֵר הַשְּׁלִיחַ-צְבוֹר (יז) **גְּדֹלָה וְהִקְהֵל אומרים 'רוממו' כו', 'אב הרחמים הוא ירחם עם צמוסים' וכו', ויש אומרים לומר 'על הכל יתגדל' (מ"ס פ"ד טור ומהרי"ל), וכן נוהגים ביום-טוב ובשבת. ויש להתחזק התורה (יד) בַּיָּמִין (מהרי"ל). וכשעולה הראשון לקרות אומרים (טו) **ברוך שנתן תורה וכו' (כל"ב):****

שערי תשובה

והוא רחום מ"מ ראוי להסמיכה עכ"פ ליהוה רחום, ועין לעיל סי' קלא: [ו] וזאת. עכ"פ. ועין בבר"י בשם תשובת בעל כנה"ג ח"ב סי' נא שפיר לומר זאת התורה באמצע אמת וצריך קדם שירה חדשה, עין שם, וצ"ע בזה, ועכ"פ נראה שלא יאמר רק הפסוק הזה לבד, וגם יראה עכ"פ שלא יהיה באמצע ענין וכח"ל לקטן לענין מי שקראוהו לעלות לתורה במקום שמתיר להפסיק:

אָבֿל ביום שיש בו מוסף אומרים התקבל קדם הוצאת הס"ת: (ה) **לְרֹאוֹת הַקֶּתֶב**. הא"י ז"ל הנה מסתכל היטב באותיות עד שהנה מבינם לקרותם, והנה אומר שיהנה נמשך אור גדול אל האדם על-ידי הסתכלותו בס"ת מקרוב עד שיכול לקרות האותיות היטב, עין בנגיד ומצאנו דף לב ע"ב ובהקל"ט ח"ב סימן נרה. ויש לגלגל הס"ת על ג' דפין ומגביה ומראה מתיבתה לעם, מסכת סופרים, מ"א: (י) **וְזֹאת הַתּוֹרָה**. ואין לומר וזאת התורה רק נגד הקטב של הס"ת, הג"מ מהרי"ל ומהרש"ל שכנה"ג: (י) **גְּדֹלָה**. צריך להגביה הס"ת בשעה שאומר שמע וגו' אָתָּה וגו' גְּדֹלָה וגו' כ"פ, מסכת סופרים, מגן-אברהם:

באר הלכה

אני קודם נגדך, שיאמר לו הנאציט אורח: לאו ממך קא שקילנא אלא מן שלשים; ויאמר הנאציט תושב קדיש ראשון, ונאציט אורח קדיש שני, והבן שלשים קדיש שלישי. ועמה נבאר מה יקרא אורח ותושב: אם אותו שמת יש לו בנים בעיר אחרת ובאו לשם, אינם נקראים תושבים בשביל אביהם שדך בפה וגם נקבר שם, רק אותם הדרים תוף הקהלה וכל דרי הקהלה נקראים תושבים, הן אותם שנותנים מס או משרתי הקהלה, ואפלו עניי העיר שיש להם דירת קבע, כלם חשבינן כתושבים. אם אדם קובע דירתו תוף הקהלה, אז משעה שהוא חב לשא בעל עם דרי הקהלה חשיב תושב. אם יש לבצעל-הבית מלמד, או בחורים תלומדים בשיבה, אז שמש המשפך לזמן, והוא פני שאין לו אשה ובנים, אז גם הוא נקרא תושב, אָבֿל אם יש לו אשה ובנים במקום אחר, אז דינו כאורח. ואם בעל-הבית מגדל בביתו תוס', אפלו בשכר, ואין לו אב ואם במקום אחר, אז נקרא תושב, אָבֿל אם יש לו אב ואם במקום אחר אינו נקרא תושב, אפלו אם מגדלו בתורת צדקה, מפל'שכן אם הוא אָבֿלו בשכר:

עד שלשה דפין ומגביה, ואפשר דדוקא נקט שלשה [מ"א], ונראה לי דתלוי לפי כח המגביה שיהיה ביכולתו להגביה כשהיא נגללת הרבה: (ט) **פְּנֵי מִתִּיבַת סִפְרֵי-תוֹרָה**. כתבו האחרונים: כְּשֶׁמֶרְצָה הַסִּפְרֵי-תוֹרָה לַעֲם וְהוּא עוֹמֵד בְּמִזְבֵּחַ הַמִּבֵּית, וְיָקִיף מִמֶּנּוּ לְדָרוֹם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּסִימָן כֹּחַ לַעֲנִין כְּהִנִּים⁽⁷⁾, עין שם. אומרים קדיש עד **"לעלא"** קדם הוצאת הספר-תורה, אָבֿל ביום שיש בו מוסף אומרים **"התקבל"** קדם הוצאת הספר-תורה: (י) **שְׁמִצּוֹה וכו'**. ואפלו אם מתחלה היה עומד מבחוץ, (י) מצוה לבגס לבית-ההכנסת לראות כְּשֶׁמוֹצִיאִין וּמִכְנִסִּין הַסִּפְרֵי-תוֹרָה⁽⁸⁾, משום **"כָּרַב עִם הָדָר מִלֵּךְ"**: (יא) **לְרֹאוֹת הַקֶּתֶב**⁽⁹⁾. וטוב (י) שִׁירָה הַתּוֹרָה עַד שִׁיְהִיָּה יָכוֹל לְקוֹרְתָּהּ, כִּי כְּתוּב הַמִּקְבִּלִים שֶׁעַל-יְדֵיהֶם נִמְשָׁךְ אֹרֶךְ גָּדוֹל עַל הָאָדָם: (יב) **וְלוֹמַר 'זֹאת הַתּוֹרָה'**⁽¹⁰⁾. ואין לומר **"זֹאת הַתּוֹרָה"** רק נגד הקטב של הספר-תורה [אחרונים⁽¹¹⁾]: (יג) **אוֹמֵר הַשְּׁלִיחַ-צְבוֹר וכו'**⁽¹²⁾. ומנהג העולם לומר **"ברוך שמה"**⁽¹³⁾ בשעת הוצאת הספר-תורה⁽¹⁴⁾, (ח) בין בחל בין בשבת⁽¹⁵⁾; ואם לא אמרו בשעת הוצאה יוכל לאמרו עד שעה שפותחין לקרותו [אחרונים]. וצריך להגביה התורה שלש פעמים, דהינו בשעה שאומר **"שמע"**⁽¹⁶⁾ וגו' **"אָתָּה"** וגו' **"גְּדֹלָה"** וגו'⁽¹⁷⁾ [מ"א בשם מסכת סופרים]: (יד) **בַּיָּמִין**⁽¹⁸⁾. על שם הכתוב **"וימינו תחבקני"**; ועוד, דגם התורה נתנה בַּיָּמִין⁽¹⁹⁾. ונהגין בשבת בשחית כְּשֶׁמוֹצִיאִין הַסִּפְרֵי-תוֹרָה לְהִיכָל (ט) לומר המזמור **"הבו לה' בני אלים"** וגו', ובמנהג בשבת וכן ביום-טוב ובחל, לומר מזמור כד⁽²⁰⁾: [אחרונים]: (טו) **ברוך שנתן תורה וכו'**. ואחר-כך אומרים **"האל תמים"** וכו', שיש בו ארבעים אותיות, נגד ארבעים יום שהיה משה בקר [מ"א בשם הדרכי-משה]:

שער העיון

(ה) לבושי-שרד: (י) מגן-אברהם: (י) מגן-אברהם: (ח) פרי-מגדים: (ט) עין פרי-מגדים השעם⁽²¹⁾:

מילואים

הלכות תפילה סימן קלב קלג קלד

המשך מעמוד 30

לענות עמיהם, מ"מ כן הוא המנהג, ולפי המנהג צריך אף להפסיק מלימודו ולענות עמיהם, אך מסתבר שלא יבטל עבור זה תלמוד תורה דברים.

[משנ"ב ס"ק ג]

דלא מקרי פורץ גדר אלא אם לא אָמְרו קל"ג.

(2) ואם משער שאם יאמר 'והוא רחום' לא יספיק לומר תחנון, דעת הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל פכ"ה ס"ה והע' ב) שעדיף שיאמר תחנון וידלג 'והוא רחום' וישלימו לאחר קריאת התורה. וכן כתב בשו"ת רבבות אפרים (ח"ו סי' סא ס"ק ב) שאם לא הספיק לאומרו בסדר התפילה, יכול לאמרו כל היום.

[משנ"ב ס"ק ד]

לְאָמְרוּ קַעֲמֵד⁽³⁾, וְכֵן "אַל אָרְךְ אַפִּים"⁽⁴⁾.

(3) וחוב העמידה ב'והוא רחום', כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל פכ"ה הע' יט) שהוא עד 'וזכור עדותנו בכל יום וכו' פעמיים באהבה שמע ישראל', שמכאן ואילך אינו בכלל תקנת 'והוא רחום'.

(4) והמתפלל ביחידות, דעת הגר"ש אויערבך (אשי ישראל פכ"ו הע' ז) שאין לו לומר תפילת "אל ארך אפים" וכו', מפני שעיקרה בקשת סליחה קודם קריאת התורה.

ובאופן שמאריך בוידי עד שהגיע הש"ץ ל"ג מידות, כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ז סי' יב אות א, וח"ט סי' כד אות ב) שצריך להפסיק ולומר את ה"ג מידות יחד עם הש"ץ והציבור.

ואם הציבור ממחרים באמירת ה"ג מידות ואחר שסיימו הוא עדיין באמצע אמירתו, כתב הבן איש חי (שנה א פר' כי תשא אות ד) שרשאי לסיים, שכיון שהתחיל לומר עמיהם נחשב כקורא עם הציבור.

ולענין קהל שהתחילו לומר וידי, ונזכרו שהוא יום שאין אומרים בו תחנון, כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סי' כד) שאם התחילו באמירת 'אלוקינו ואלוקי אבותינו', והוא יום שמבואר בשו"ע שאין אומרים בו תחנון, יסיימו עד 'תבוא לפניך תפלתנו', כדי שתחול אמירת אלוקינו על איזו תפילה, ולא יאמרו 'אבל אנחנו ואבותינו חטאנו', שהרי אינו יום הזכרת חטא, אבל אם זהו יום שרק אותו קהל נוהגים לא לומר בו תחנון, [כגון יארצייט של צדיקים וכדו'],

הלכות תפילה סימן קלד

המשך מעמוד 30

[משנ"ב ס"ק יד]

בְּיָמֵינוּ⁽¹⁸⁾ וכו', וְעוֹד, דָּגַם הַתּוֹרָה נִתְּנָה בְּיָמֵינוּ⁽¹⁹⁾ וכו', וְכָחַל, לוֹמַר מְזֻמָּר כדו⁽²⁰⁾.

(18) וגם המוציא את ספר התורה מארון הקודש, כתב לקמן (סי' רפב ס"ק א) שיחזיק את הספר בימין.

ולנהיג את יד שמאל תחת יד ימין כדי לסייע בהחזקת התורה, כתב השערי אפרים (שער י ס"ב) שמותר, ובפרט בספר תורה גדול וכבד. והוסף, שאף שלענין כוס של ברכת המזון כתבו המג"א (סי' קפג ס"ק ו) והט"ז (שם ס"ק ג), שיש להחמיר שלא לסייע להחזיק את הכוס ביד שמאל אלא לצורך, לענין ספר תורה אפשר להקל, כיון שבכוס של ברכה האיסור הוא מדין הגמ', מה שאין כן בספר תורה שאין איסור זה אלא מסברת האחרונים כדי להתנאות לפני ה' במצוות.

(19) ואפילו אם הוא אטר יד, כתב לקמן (סי' רפב ס"ק א) שאין לשנות בזה, וביאר בשע"צ שם (ס"ב) שכן הטעם הוא משום שהתורה ניתנה בימין, שנאמר 'מימיני אש דת למו', ואם כן אין לחלק בזה.

(20) ומי שנמצא באמצע אמירת 'אשרי' קודם תפילת מוסף של שבת, כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ג סי' טו אות ב) שלא יפסיק כדי לומר 'מומור לדוד' אף שיש לאמירה זו מקור בטור (סי' רפד), הואיל ואמירה זו אינה מעיקר התקנה, ומטעם זה, אין להפסיק אפילו במקום שמותר להפסיק, וכל שכן שאין להפסיק בחול באמצע אמירת 'ובא לציון' כדי לומר 'לדוד מזמור', וכן אין להפסיק לאמירת 'ובנוחה יאמר' כיון שכמעט לא נזכר בפוסקים.

[שעה"צ ס"ק ט]

עין בפרי"קגדים השע"ס⁽²¹⁾.

(21) שם (א"א ס"ק ו) כתב הטעם, משום שבשבת ניתנה תורה, ולכן אומרים מזמור זה רק בשבת בשחרית ולא בשבת במנחה, כיון

ואם הוא עומד באמצע 'תחנון', דעת הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל בסוף הספר תשובה רמט) שלא יפסיק.

ואם שמע 'ברוך שמי' באמצע פסוקי דמרה, דעת שו"ת מהרש"ג (ח"א א"ח סי' נב) שלא יפסיק כדי לאומרו [ולדעתו, אף העוסק באמירת תהלים או לומד תורה אינו מפסיק כדי לאומרו], מאידך, דעת שו"ת פרי השדה (ח"ג סי' קיב) שבשבת וביום טוב יאמרנו, אך לא בשני וחמישי שאינו מעיקר התקנה. וכששומע 'ברוך שמי' ממנין אחר, כתב בשו"ת ציץ אליעזר (ח"א סי' ג) שלכל הדעות לא יפסיק כדי לאומרו.

ובמקום שאין ארון קודש ורוצים להביא ספר תורה קודם התפילה ולהניחו על הבימה עד שיקראו בו, כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל בסוף הספר תשובה עט) שיש לומר 'ברוך שמי' בשעה שמכניסים את ספר התורה לבית הכנסת.

(15) ואף על פי שאסור לאדם לשאול צרכיו בשבת, כתב בשו"ת רב פעלים (ח"ב סי' מו) שכיון שנתקן נוסח זה כתפילה ובקשה לכל אדם ובכל שבת ושבת, נעשה הדבר כטופס תפילה קבוע, ולפיכך מותר לאומרו בשבת, וכעין זה כתב בשו"ת תורה לשמה (סי' קג).

(16) השומע ציבור האומרים 'שמע' בהוצאת ספר תורה, דעת הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל בסוף הספר תשובה מט) שאין המנהג לומר עמיהם, ואין שייך בזה הדיון המבואר בשו"ע לעיל (סי' סה ס"ב) לגבי הנכנס לבית הכנסת ושומע ציבור האומר 'שמע' שחייב לענות עמיהם. [ולענין עניית 'שמע' בקדושה של מוסף עם הציבור, דעת הגר"ש אלישיב (תפילה כהלכתה פ"ג הע' קיט), שגם היא בכלל פסוק ראשון של קריאת שמע שצריך לענות עם הציבור].

(17) וחזן שאינו מגביה את ספר התורה כשאומר 'גדלי', כתב הארחות חיים (לר"א מלוניל, סדר שני וחמישי אות ז) שהרי הוא בכלל 'ארור